

УДК 339.5.332

Карасьова Н.А.
кандидат економічних наук, докторант
Національного наукового центру
«Інститут аграрної економіки»

РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

REGULATION OF EXPORT-ORIENTED ACTIVITY IN AGRICULTURE

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено систему регулювання експортоорієнтованої діяльності аграрного сектору. Встановлено особливості регуляторної політики на корпоративному та національному рівнях. Проаналізовано вплив наднаціональних суб'єктів на зовнішньоекономічну політику держави. Наведено особливості застосування економічних методів регулювання. Досліджено адміністративні важелі впливу на експорт продукції аграрного сектору з боку країн імпортерів.

Ключові слова: експортоорієнтована діяльність, методи регулювання, аграрний сектор.

АННОТАЦІЯ

В статье исследована система регулирования экспортоориентированной деятельности аграрного сектора. Установлены особенности регуляторной политики на корпоративном и национальном уровнях. Проанализировано влияние наднациональных субъектов на внешнеэкономическую политику государства. Приведены особенности применения экономических методов регулирования. Исследованы административные рычаги влияния на экспорт продукции аграрного сектора со стороны стран импортеров.

Ключевые слова: экспортоориентированная деятельность, методы регулирования, аграрный сектор.

ANNOTATION

The article examines the regulatory aspects of export-oriented agriculture. The features of regulator politics on corporate and national levels are determined. Influence of global actors on external economic policy of the state is analyzed. Identities of economic methods application are described. The administrative barriers for agricultural export in importers' countries are investigated.

Keywords: foreign trade relations, methods of regulation, export, agricultural sector.

Постановка проблеми. Характерним явищем для сучасного етапу є суперечливий характер філософії регуляторної політики. З одного боку, в рамках глобалізації відбувається процес лібералізації зовнішньоекономічних відносин, з іншого, спостерігається постійне нарощування та вдосконалення форм і методів державного протекціонізму. В контексті постійного зростання виробничого потенціалу та перспективності експортоорієнтованого розвитку аграрного сектору України особливої уваги потребує концентрація на вивченні регуляторних заходів з боку інших країн, що впливають на кон'юнктуру внутрішнього ринку та покликані обмежувати конкурентоспроможність іноземних товаровиробників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження даної проблеми пов'язана із розширенням та якісним поліпшенням позицій українських виробників аграрної продукції на світовому агропродовольчому

ринку. Науково-практичними розробками в даній сфері займалися такі вчені, як І. Бураковський [11], Т. Зінчук [1], К. Кваша [2], А. Ключник [3], В. Лапа [4], В. Топіха [6] та ін. Характерна особливість більшості робіт полягає у дослідженні загальних механізмів та методів регулювання зовнішньоекономічних відносин в аграрному секторі. Однак, аспект здійснення експортних операцій крізь призму регуляторних інструментів торгових партнерів та наднаціональних регуляторів досі залишається недостатньо розкритою темою.

Метою статті є дослідження рівнів та методів регулювання експортоорієнтованої діяльності аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. В процесі розвитку економічної думки концепція регулювання у розвинутих країнах характеризується специфічними історичними трансформаціями: від політики невтручання у функціонування ринкового господарства до кейнсіанської парадигми в 30-ті рр. та монетаристської концепції обмеженої ролі держави у 70-ті. Інструменти та методи регулювання зовнішньоторговельної діяльності визначає зовнішньоекономічна політика держави, яка, в свою чергу є складовою загальної економічної політики, тому всі зовнішньоекономічні заходи повинні бути сумісними із загальним політико-економічним та суспільно-політичним устроєм. Експортна політика є складовою зовнішньоторговельної політики і повинна бути спрямована на розширення ринків збуту, підвищення конкурентоспроможності товарів та стимулювання їх виробництва.

В результаті боротьби лібералізації та протекціонізму в глобальній економіці, всередині країн створюються системи зв'язків, які взаємопов'язані з економічними процесами за межами держав. Таким чином, в кожній країні утворюється регуляторний механізм, який своїми формами, методами та інструментами узгоджується із нормами і принципами міжнародного права. Тому, цілком логічним вбачається твердження, що в умовах глобалізації регулювання зовнішньоторговельною діяльністю здійснюється на декількох рівнях: національному, де суб'єктом регулювання виступає держава та державні органи, а також недержавні координуючі інституції; наднаціональному, де

суб'єктами виступають міжнародні організації, регіональні інтеграційні об'єднання та ін. Функціонування світового господарства як одного цілого, ставить перед будь-якою державою, в тому числі й перед Україною, питання необхідності взаємоузгодження цих рівнів регулювання. Крім того, слід виокремити і корпоративний рівень регулювання. Він здійснюється через впровадження сукупності дій, заходів та прийомів, що формують ринкову поведінку підприємства, в процесі чого має місце обмежувальна міжнародна ділова практика.

До системи методів регулювання зовнішньоторговельної діяльності на національних рівнях відноситься сукупність взаємодоповнюючих заходів правового, адміністративного, економічного та організаційно-технічного характеру, які визначають правила і процедури здійснення всього комплексу експортно-імпорتنних операцій. В експортній політиці ця система спрямована на сприяння розвитку експортоорієнтованого виробництва та просування продукції аграрного сектору на зовнішні ринки. Дослідники найчастіше виділяють: адміністративні методи (ембарго, ліцензування, квотування, специфічні вимоги до товарів); економічні методи (митні тарифи, збори, імпорتنі депозити, пільгові кредити експортерам). Також поділяють методи на тарифні, що ґрунтуються на використанні митних тарифів та нетарифні – квоти, субсидії, ліцензії, антидемпінгові заходи тощо.

Принципова відмінність між економічними та адміністративними методами регулювання полягає у формі впливу на зовнішньоторговельні операції – через ринкові або неринкові механізми. Однак, і економічні, і адміністративні інструменти можуть спрямовуватись на обмеження або стимулювання імпорту та експорту. Щодо імпорту, то економічні методи обмежень направлені на зниження конкурентоспроможності завезених товарів через механізм цін. Що стосується економічних обмежень для експорту, то в сучасних умовах переважна більшість країн, здійснюючи політику заохочення експорту, фактично не застосовує експортні мита та митні збори.

Пріоритетність використання тарифних методів регулювання задекларована в переважній більшості міжнародних угод, зокрема і в угодах СОТ. Економічні методи здійснюються в межах чіткої законодавчої та договірної регламентації, є абсолютно визначеними та передбачуваними у застосуванні. Крім того, світова практика свідчить про широке застосування економічних методів для стимулювання експорту. Зокрема, в аграрному секторі до таких інструментів належать пільгові кредити експортерам, гарантії, субсидії, звільнення від сплати податків та надання фінансової допомоги, страхування експорту тощо. В окрему групу економічних методів можна віднести валютні регулювання та валютні обмеження, які можуть

здійснювати суттєвий вплив на формування ціни товарів на міжнародних ринках.

Вплив методів валютного регулювання, як і економічних методів стимулювання в цілому, може давати позитивний ефект лише з часом, адже залежить від співвідношення динаміки цін, співвідношення попиту і пропозиції на міжнародних ринках, конкуренції, коливань валютних курсів тощо. Саме тому, в регуляторній політиці дуже широко використовуються адміністративні методи, які дають можливість впливати на кон'юнктуру ринку в короткостроковому періоді. До них відносять ембарго, ліцензування, квотування та кількісні обмеження, стандартизація та технічні вимоги до товарів, їх упаковки та маркування, добровільні обмеження експорту та ін.

Адміністративне регулювання знаходиться в компетенції виконавчої влади, оформлюється через підзаконні акти і, як правило, не потребує попередньої домовленості з іншими державами. Будучи формально тимчасовими, в більшості випадків адміністративні методи не потребують перегляду раніше укладених торговельних угод. Вказаними методами легко маневрувати стосовно тих суб'єктів зовнішньоторговельного обігу, доступ продукції яких на внутрішній ринок з економічних чи політичних причин є небажаним. Використання адміністративних методів дозволяє більш оперативно обмежити імпорт, спроможне швидко зупинити зростання зовнішньоторговельного дефіциту і вирівняти торговельний і платіжний баланс з окремими країнами чи групами країн, раціонально розпорядитися іноземною валютою для закупівлі за кордоном найбільш важливих для країни товарів, мобілізувати валютні ресурси для обслуговування свого зовнішнього боргу тощо [5].

Вибір та система застосування методів регулювання продиктована вимогами наднаціональних суб'єктів глобального ринку. В першу чергу, за умов глобалізації світового господарства основним регулюючим центром міжнародної торгівлі стає СОТ. З моменту набуття членства в цій організації Україна взяла на себе зобов'язання впроваджувати регуляторну політику та політику стимулювання експорту, переважно в рамках економічних методів. Зі свого боку, СОТ визначає методи регулювання зовнішньоторговельної діяльності і для імпортерів української аграрної продукції, що забезпечує створення рівноправних можливостей для українських товаровиробників.

Відповідно до даних Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, після вступу до СОТ уряд отримав можливість здійснювати ефективне субсидування агропромислового комплексу в межах бюджетних програм, націлених, зокрема, на розвиток рослинництва, тваринництва, формування державного продовольчого резерву Аграрним фондом, здешевлення вартості кредитів. Також в рамках співпраці із СОТ за Україною збережено право застосо-

увати спеціальний режим оподаткування ПДВ для сільськогосподарських товаровиробників за допомогою акумуляції, що в умовах нестачі вільних бюджетних коштів виступає суттєвим інструментом непрямой підтримки товаровиробників [7].

Важливу роль у формуванні регуляторної політики в сфері експорту аграрної продукції в сучасних реаліях відіграє створення глибокої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ГВЗВТ) між Україною та ЄС, у зв'язку з чим товаровиробники отримали нові можливості та нові обмеження. Трансформації в реалізації торговельної політики передбачають, в першу чергу, скасування та зменшення мит. Крім того, введення односторонніх торговельних преференцій з боку ЄС до кінця 2015 р. вже в короткостроковому періоді забезпечить експортерам розширення ринків збуту та дасть можливість закріпитися в зайнятих нішах.

На сьогоднішній момент суттєвою проблемою для експортерів аграрної продукції залишаються нетарифні методи регулювання, що їх активно застосовує більшість наших партнерів. Ця сфера ще не досить забезпечена міжнародною правовою базою, що, на думку СОТ, є суттєвим недоліком. Не дивлячись на приєднання країн-учасниць до численних угод в рамках СОТ, система нетарифних обмежень постійно розвивається та поповнюється новими формами, а інструменти нетарифного регулювання активно використовуються для захисту та стимулювання розвитку власного виробництва. Найбільш оптимальним методом сприяння розвитку експортоорієнтованої діяльності в галузі повинна стати система уніфікації стандартів, якісних та технічних параметрів агропродовольчих товарів, що забезпечить їх від-

повідність вимогам глобального ринку. Таким чином, аналіз широкого інформаційного поля методів регулювання зовнішньоторговельною діяльністю дозволили виокремити рівні та методи регулювання експорту в аграрному секторі (табл. 1).

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать, що процес регулювання зовнішньоторговельною та експортною діяльністю аграрного сектору здійснюється на трьох рівнях: корпоративному, національному та наднаціональному, а функціонування вітчизняної економіки в глобальній системі господарських відносин вимагає взаємоузгодження відповідних механізмів.

В переважній більшості міжнародних угод зафіксовано пріоритет використання економічних методів регулювання, що в цілому, відповідає концепції лібералізації міжнародної торгівлі та суттєво не впливає на потенційні можливості українських експортерів розширювати зовнішні ринки збуту. Позитивний вплив в напрямку скорочення тарифних бар'єрів здійснить угода про створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. В рамках економічних методів відбувається і стимулювання експортної діяльності з боку держави шляхом застосування податкових пільг, кредитів, страхування експорту, регулювання валютних курсів та ін.

Головною перешкодою для експортерів аграрної продукції залишається застосування адміністративних методів регулювання зовнішньоторговельних відносин з боку країн-партнерів. Мінімізація відповідного негативного впливу можлива через пришвидшення процесу гармонізації законодавчої бази та стандартів України відповідно до вимог світового ринку. Цій проблемі й будуть присвячені наступні дослідження.

Таблиця 1

Рівні регулювання експортної діяльності аграрного сектору України

Корпоративний рівень		
Суб'єкти регулювання	Підприємства, організації та групи підприємств – суб'єкти ЗЕД	
Методи регулювання	Обмежувальна ділова практика в рамках укладених угод	
Національний рівень		
Суб'єкти регулювання	Держава	
Методи регулювання	<i>Тарифні:</i> експортні мита, митні податки та збори при перетині кордону.	
	<i>Нетарифні:</i> реєстрація суб'єктів, ліцензування, квотування, митне оформлення товарів, регламентація митних процедур, ветеринарний контроль, фітосанітарний контроль, державні стандарти якості на аграрну продукцію тощо.	
	<i>Валютно-кредитні:</i> податки з експорту аграрної продукції; податкові пільги; пільгові кредити; страхування експорту; регулювання валютних курсів; валютні обмеження тощо.	
Наднаціональний рівень		
Суб'єкти регулювання	Міжнародні організації та інтеграційні угруповання	
Методи регулювання	<i>Відповідно до умов членства в СОТ</i>	<i>Відповідно до Угоди про асоціацію та ГВЗВТ між Україною та ЄС</i>
	Економічні методи регулювання та підтримки експорту.	Тарифні квоти та система імпорتنних ліцензій в ЄС; вхідні ціни; нетарифне регулювання ЄС (санітарні та фітосанітарні заходи, стандартизація, сертифікація, вимоги до маркування та упаковки, добровільних стандартів ведення бізнесу тощо).

Джерело: сформовано автором на основі даних [7, 8, 9, 10]

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зінчук Т.О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки: [монографія] / Т.О. Зінчук. – Житомир: ДВНЗ «Державний агроекологічний університет», 2008 – 384 с.
2. Кваша К.С. Тарифні квоти та мита на аграрну продукцію при формуванні зони вільної торгівлі між Європейським Союзом та Україною / К.С. Кваша // Економіка АПК. – 2013. – № 11. – С. 99–106.
3. Ключник А.В. Регулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектора в умовах євроінтеграційних процесів України / А.В. Ключник // Інноваційна економіка. – № 4. – 2013. – С. 11–15.
4. Лапа В.І. Інтеграція аграрних секторів України та ЄС в рамках Угоди про асоціацію / В.І. Лапа, С. Сміт. – К.: Посольство Великої Британії в Україні в рамках програми Фонду стратегічних програм та Фонду двосторонніх програм Міністерства закордонних справ, 2014. – 141 с.
5. Мельник Т.М. Методи і механізми регулювання міжнародних зовнішньоторговельних відносин / Т.М. Мельник // Проблеми та сучасна практика ЗЕД в умовах глобалізації та інтеграції: [зб. наук. праць]. – Донецьк: ДДУУ, 2008. – Том IX. – С. 28–51.
6. Топіха В.І. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності в АПК / В.І. Топіха, П.В. Ковалишин та ін. – Миколаїв: МДАУ, 2006 – 354 с.
7. Державна підтримка сільського господарства України в умовах СОТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/wto/ukr/983.html>.
8. Тарифний графік ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ucab.ua/files/Survey/Doslidjenna/application_3.pdf.
9. Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів, підписана СОТ 15.04.1994 р. № 981-006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_006.
10. Regulation (EC) No 178/2002 of the European Parliament and of the Council of 28 January 2002 laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety // Official Journal. – 01.02.2002. – L 031. – P. 0001 – 0024.
11. Burakovsky I., Movchan V., O'Keefe T.A. Ulgen S., Shnyrkov O. The impact of an FTA between Ukraine and the EU / [I. Burakovsky, V Movchan, T.A. O'Keefe, S Ulgen, O. Shnyrkov] // Oxford Economics, 2012. – 138 pp.